DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.18143518

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING KREATIV QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISHDA PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARNING TUTGAN O‘RNI

Dauletmuratova Bayramgul Maxsetbay qizi
2-bosqich tayanch doktoranti, Ajiniyoz nomidagi
Nukus davlat pedagogika instituti

ANNOTATSIYA

Maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ qobiliyatlarini maxsus tashkil etilgan pedagogik sharoitlarda shakllantirish muammosi ko‘rib chiqilgan. Kreativlikni rivojlantirish omillari sifatida ta’lim muhiti, o‘qitish metodlari, pedagogik o‘zaro ta’sir xarakteri va o‘quvchilar faolligining ahamiyati asoslangan. Mahalliy va xorijiy psixologik-pedagogik tadqiqotlarni tahlil qilish asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ fikrlashini rivojlantirishga yordam beradigan asosiy pedagogik shart-sharoitlar aniqlandi. Boshlang‘ich sinf sharoitida kreativ qobiliyatlarni shakllantirishga kompleks yondashuvning samaradorligini tasdiqlovchi pedagogik tahlil natijalari keltirilgan.

Kalit so‘zlar: *kreativlik, pedagogik shart-sharoitlar, boshlang‘ich sinf, kreativ qobiliyatlar, ta’lim muhiti, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari.*

Kirish

Zamonaviy ta’lim nafaqat bilim, ko‘nikma va malakalarni o‘zlashtirishga, balki ta’lim oluvchi shaxsini rivojlantirishga, uning mustaqil fikrlash, kreativ izlanish va nostandart muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Shu nuqtayi nazardan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ qobiliyatlarini shakllantirish muammosi alohida dolzarblik kasb etadi, chunki aynan boshlang‘ich maktab yoshi tasavvur, divergent tafakkur va kognitiv tashabbusni rivojlantirish uchun senzitiv davr hisoblanadi.

Boshlang‘ich maktab bolaning shaxsiy va intellektual rivojlanishining asosiy bosqichi sifatida namoyon bo‘ladi. Tadqiqotchilarning ta’kidlashicha, boshlang‘ich maktab yoshidagi kreativlik tajriba o‘tkazishga moyillik, muqobil yechimlarni ko‘ra olish, o‘quv materialini yangi kontekstlarda o‘zgartirish qobiliyatida namoyon bo‘ladi [1; 112].

Biroq, ushbu salohiyatni amalga oshirish ko‘p jihatdan ta’lim jarayoni amalga oshiriladigan pedagogik sharoitlarga bog‘liq.

Bu borada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ qobiliyatlarini samarali rivojlantirishni ta’minlovchi maqsadli ravishda yaratiladigan omillar yig‘indisi sifatida pedagogik shart-sharoitlarning rolini ilmiy anglash alohida ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar sharhi

Pedagogika va psixologiyada kreativlik muammosi mahalliy va xorijiy tadqiqotchilarning ishlarida keng yoritilgan. D. B. Bogoyavlenskayaning ishlarida kreativlik shaxsning intellektual tashabbus va fikrlash mustaqilligini namoyon etib, berilgan vaziyatdan tashqariga chiqish qobiliyati sifatida qaraladi [1; 119]. Muallifning ta’kidlashicha, bolaning bilish faolligini rag‘batlantiruvchi maxsus sharoitlarni yaratmasdan turib, ijodkorlikni rivojlantirish mumkin emas.

O. M. Dyachenko va T. V. Lavrenteva tadqiqotlarida boshlang‘ich maktab yoshidagi kreativlikning markaziy mexanizmi sifatida tasavvurning roliga e’tibor qaratiladi. Olimlarning ta’kidlashicha, kreativ qobiliyatlarning produktiv rivojlanishi o‘yin, badiiy-ijodiy va muammoli faoliyat sharoitida amalga oshadi [2; 87].

Pedagogika nuqtayi nazaridan kreativ qobiliyatlarni rivojlantirish shart-sharoitlarini o‘rganishga G. K. Selevko va N. B. Krilovalar katta hissa qo‘shdilar. Selevkoning fikricha, kreativlik shaxsga yo‘naltirilgan va faoliyatli o‘qitish texnologiyalariga yo‘naltirilgan ta’lim muhitida shakllanadi [5; 142). Krilova kreativlikni o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirning tabiatiga, tanlov erkinligi darajasiga va o‘zini ifoda etish imkoniyatiga bog‘liq bo‘lgan pedagogik kategoriya sifatida ko‘rib chiqadi [4; 18].

Xorijiy tadqiqotlar (M. Kerres, G. Tulodziecki) rivojlantiruvchi ta’lim muhitining ahamiyatini ta’kidlaydi, unda bola faol kognitiv va kreativ faoliyatga jalb qilinadi, pedagog esa o‘quv jarayonining fasilitatori va tashkilotchisi sifatida faoliyat yuritadi [7; 95].

Shunday qilib, adabiyotlar tahlili boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ qobiliyatlari stixiyali tarzda emas, balki maxsus tashkil etilgan ta’lim sharoitlariga asoslangan tizimli pedagogik ta’sir natijasida shakllanadi, degan xulosaga kelish imkonini beradi.

Tadqiqot usullari

Tadqiqot jarayonida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ qobiliyatlarini shakllantirish muammosini har tomonlama tahlil qilishni ta’minlaydigan bir-birini to‘ldiruvchi metodlar majmuasidan foydalanildi:

“kreativlik” va “pedagogik shart-sharoitlar” tushunchalarining mohiyatini ochib berish maqsadida psixologik-pedagogik adabiyotlarning nazariy tahlili [3; 41];

o‘quv mashg‘ulotlari, kreativ topshiriqlar, guruhli va individual ishlar jarayonida o‘tkazilgan pedagogik kuzatuv, bu real ta’lim faoliyatida kreativlikning namoyon bo‘lishini qayd etish imkonini berdi [6; 97];

o‘quvchilar faoliyati mahsulotlarini (rasmlar, kreativ ishlar, loyiha topshiriqlari) tahlil qilish, fikrlashning o‘ziga xosligi, moslashuvchanligi va o‘quv materialini o‘zgartirish qobiliyatini aniqlashga qaratilgan [3; 154];

empirik ma’lumotlarni pedagogika fanining nazariy qoidalari bilan bog‘lash va boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ qobiliyatlarini rivojlantirishning barqaror moyilliklarini aniqlashni ta’minlagan talqin qilish usuli [3; 214].

Natijalar va muhokama

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ qobiliyatlarini shakllantirish quyidagi pedagogik shart-sharoitlarni amalga oshirishda eng samarali amalga oshiriladi.

Birinchidan, o‘quv topshiriqlarining xilma-xilligini, muammoli vaziyatlar va ochiq savollardan foydalanishni nazarda tutuvchi rivojlantiruvchi ta’lim muhitini

yaratish. Bunday muhit kognitiv qiziqishni rag‘batlantiradi va o‘quvchilarni nostandart yechimlarni izlashga undaydi [4; 22].

Ikkinchidan, o‘yin texnologiyalari, kreativ topshiriqlar, loyiha faoliyati elementlarini o‘z ichiga olgan faoliyatli va shaxsga yo‘naltirilgan o‘qitish usullarini qo‘llash. Bu usullar tasavvurni faollashtirishga, bilimlarni mustaqil o‘zgartirish qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi [5; 158].

Uchinchidan, o‘quvchilarning tashabbusini qo‘llab-quvvatlash, ularning individual tajribasiga ishonch va hurmatga asoslangan pedagogik o‘zaro ta’sir. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, psixologik xavfsizlik muhitida bolalar ko‘pincha fikrlashning o‘ziga xosligini va tajriba o‘tkazishga tayyorligini namoyish etadilar [6; 101].

Bundan tashqari, kreativ qobiliyatlarning yaxlit rivojlanishini ta’minlaydigan va kreativ qobiliyatlarni yangi vaziyatlarga o‘tkazishga yordam beradigan turli xil faoliyat turlarini (o‘quv, o‘yin, badiiy-ijodiy) birlashtirish muhim shartdir [2; 94].

Olingan natijalar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativligi to‘satdan paydo bo‘ladigan shaxsiy fazilat sifatida emas, balki tizimli pedagogik ta’sir natijasida shakllanadi degan xulosani aso

Xulosa

Shunday qilib, o‘tkazilgan tahlillar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ qobiliyatlarini shakllantirishda pedagogik shart-sharoitlar asosiy rol o‘ynaydi, degan xulosaga kelish imkonini beradi. Eng muhim shartlar qatoriga rivojlantiruvchi ta’lim muhiti, o‘qitishning faoliyatli usullaridan foydalanish, pedagogik o‘zaro ta’sirni qo‘llab-quvvatlash, o‘quv va kreativ faoliyatning har xil turlarini birlashtirish kiradi.

Mazkur shart-sharoitlarning amalga oshirilishi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida nostandart fikrlash, tasavvur qilish, yechimlarni mustaqil izlash va kreativ ifodalash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Olingan natijalardan boshlang‘ich ta’lim amaliyotida, shuningdek, o‘quvchilarning kreativligini rivojlantirishga yo‘naltirilgan dasturlar va metodik tavsiyalar ishlab chiqishda foydalanish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bogoyavlenskaya D. B. Psixologiya tvorcheskix sposobnostey. - M.: Akademiya, 2013. - 320 b.

2. Dyachenko O. M., Lavrenteva T. V. Razvitiye voobrajeniya u detey. - M.: Pedagogika, 2012. - 256 b.

3. Zagvyazinskiy V. I. Metodologiya i metodы psixologo-pedagogicheskogo issledovaniya. - M.: Akademiya, 2011. - 352 b.

4. Krilova N. B. Kreativlik pedagogik kategoriya sifatida // Ta’lim va fan. - 2018. - T. 20, No 3. - S. 9-27.

5. Selevko G. K. Sovremennыe obrazovatelnыe texnologni. - M.: Narodnoye obrazovaniye, 2011. - 256 b.

6. Shurkova N. Ye. Pedagogicheskaya texnologiya vospitatelnogo protsessa. - M.: Pedagogicheskoye obshestvo Rossii, 2005. - 160 b.

7. Kerres M. Mediendidaktik: Konzeption und Entwicklung digitaler Lernangebote. - Berlin: De Gruyter Oldenbourg, 2018. - 406 S.

8. Tulodziecki G., Herzig B., Grafe S. Medienbildung in Schule und Unterricht. - Bad Heilbrunn: Julius Klinkhardt, 2019. - 312 S.